

dr hab. Maciej Rzewuski, prof. UWM
Katedra Postępowania Cywilnego i Ochrony Prawnej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie

Olsztyn, 1 marca 2024 r.

RECENZJA
rozprawy doktorskiej Pani Kamili Chmiel
pod tytułem „Status prawny małoletniego spadkobiercy
w polskim prawie spadkowym”

I. O ile konstrukcja prawa cywilnego na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci pozostawała właściwie niezmienna, o tyle różnym modyfikacjom ulegał kształt poszczególnych instytucji. Zachodzące w Polsce, ale i na świecie zmiany ustrojowe w połączeniu z ewolucją społeczno-gospodarczą, skutkowały licznymi nowelizacjami krajowego porządku prawnego, w tym głównie regulacji z zakresu prawa rzeczowego i obligacyjnego. W mniejszym stopniu dotknęły one prawo spadkowe, któremu – do zasady – przypisywana jest cecha stabilności unormowań.

W ostatnich latach uwidoczniła się jednak potrzeba modyfikacji ustawowych także w płaszczyźnie prawa spadkowego, które funkcjonując w niemal niezmiennym kształcie od połowy lat 60-tych ubiegłego wieku, zaczęło „odstawać” od rosnących oczekiwań społecznych w zakresie szybszego i prostszego spadkobrania. Podążając w kierunku adaptacji prawa spadkowego do wymogów współczesności, ustawodawca polski zmienił zasady dotyczące kolejności dziedziczenia ustawowego, wprowadził instytucję zapisu windykacyjnego, odwrócił zasadę odpowiedzialności za długi spadkowe. Doniosłą rolę w tej materii odegrał także prawodawca europejski, wprowadzając w życie Rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Nadto, w literaturze przedmiotu pojawiły się mniej lub bardziej zasadne postulaty wprowadzenia kolejnych instytucji prawno-spadkowych, jak testament działowy czy rozrządzenie mistyczne, uzupełnienia tytułów powołania do spadku o darowiznę *mortis causa* i inne kontrakty dziedziczenia, a także korelacji przepisów prawa spadkowego z regulacjami innych aktów normatywnych, dotyczących alimentacji czy podatku od spadków i darowizn.

Oceniana rozprawa doskonale wpisuje się w nurt prowadzonej od dłuższego czasu dyskusji naukowej na temat kolejnych nowelizacji prawa spadkowego. Nadto, problematyka dotycząca statusu prawnego małoletniego od zawsze budziła spore zainteresowanie doktryny. Potrzeba otoczenia tego podmiotu szczególną troską znalazła swoje odzwierciedlenie w wielu regulacjach ranki ponadnarodowej, jak np. w Genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 r., Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie ONZ 20 listopada 1959 r., Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (głównie art. 23 i 24), Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (szczególnie art. 10), czy w końcu w Konwencji o Prawach Dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie ONZ 20 listopada 1989 r.

Dlatego wybór tematu dysertacji jest w pełni trafny, także i z tego powodu, że status prawny małoletniego, a zwłaszcza małoletniego spadkobiercy to problematyka niełatwa, a przy tym wielowątkowa. Tytułowa materia jest zagadnieniem teoretycznie ciekawym, które inspiruje do stawiania szeregu pytań naukowych i poszukiwania na nie odpowiedzi. Dodatkowym walorem rozprawy jest to, że poruszono w niej wiele szczegółowych kwestii praktycznych, uwzględniających rozwój współczesnych metod i technik wspomaganej prokreacji oraz analizując ich wpływ na zasady dziedziczenia.

II. Odnośnie do konstrukcji pracy, oceniana rozprawa wydaje się przemyślana, a jej zawartość koreluje z postawionymi na wstępie hipotezami badawczymi.

Rozprawę otwiera *Wprowadzenie*, poprzedzone *Wykazem skrótów*, a zamyka *Zakończenie*. Praca jest wystarczająco obszerna, a składa się z pięciu merytorycznych rozdziałów.

Nie mam generalnych zastrzeżeń co do struktury ocenianego dzieła. Przed publikacją rozprawy (do czego oczywiście zachęcam), zalecałbym tylko zwięźczenie każdego z rozdziałów krótkim *Podsumowaniem* przedstawionych w nich uwag. Sądzę, że zabieg ten w istotny sposób ułatwiłby Czytelnikowi śledzenie toku wywodów Doktorantki, przybliżając równocześnie wyniki badań i zasadnicze tezy postawione w konkretnej części dysertacji.

Mam też jedną uwagę natury technicznej, związaną z brakiem uwzględnienia w *Spisie treści* ppkt. 2.2.3.2.2. – „*Dziedziczenie po matce*”, co miało konsekwencję w postaci nieprawidłowej numeracji nadanej dalszym częściom opracowania.

III. Znajomość i odwoływanie się do literatury przedmiotu zasługują na wysoką ocenę. Obszernie powoływane orzecznictwo Sądu Najwyższego, sądów apelacyjnych i sądów okręgowych jest dowodem rzetelności naukowej Doktorantki. W swoich rozważaniach Autorka uwzględniła także najważniejsze z perspektywy analizowanej tematyki decyzje Trybunału Konstytucyjnego, sądów administracyjnych, a nawet Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Przypisy zostały skonstruowane w sposób prawidłowy i dokładny. Doktorantka skrupulatnie opisała ogół publikacji naukowych, powołanych w tekście głównym, ze wskazaniem konkretnych numerów stron, numerów bieżących lub też poszczególnych opracowań. Tylko w kilku miejscach zabrakło przywołania stron wykorzystanych opracowań. Autorka nie zapomniała także o potrzebie precyzyjnego wskazywania miejsca publikacji wszystkich orzeczeń, do których się odwołała.

IV. Na wysoką ocenę zasługuje również tekst ocenianej rozprawy, zwłaszcza z punktu widzenia poziomu jasności wywodów i poruszanych w nim problemów badawczych. Analizując poszczególne zagadnienia Doktorantka najpierw przedstawiła dominujące stanowiska doktryny i judykatury, by następnie, bez zbędnych powtórzeń, wyrazić własne poglądy. Praca została napisana poprawnym i komunikatywnym językiem.

Rozprawa jest niemal pozbawiona błędów stylistycznych i gramatycznych. Nieliczne „literówki” powinny zostać wyeliminowane przed publikacją dysertacji.

V. Pod względem metodologicznym Autorka prawidłowo określiła przedmiot i cel swoich rozważań. Postawionym przez Nią zasadniczym problemem badawczym była próba odpowiedzi na pytanie, czy przepisy księgi czwartej Kodeksu cywilnego gwarantują należyłą ochronę małoletniemu spadkobiercy, który nie może być samodzielnym uczestnikiem obrotu prawnego? (str. 7).

Dla realizacji wskazanego celu, Doktorantka zdecydowała się przeanalizować status prawny małoletniego w prawie spadkowym, poczynając od momentu nabycia spadku (także przez *nasciturusa*), poprzez przyjęcie spadku, ponoszenie odpowiedzialności za długi spadkowe i podział majątku spadkowego, na przypadkach dochodzenia roszczeń o zachówek kończąc. W pracy świadomie pominięto natomiast zagadnienia: dziedziczenia gospodarstw rolnych przez małoletniego (które, jak stwierdziła Autorka, „w obowiązującym stanie prawnym ma marginalne znaczenie” – str. 11), oraz statusu prawnego małoletniego jako spadkodawcy (które, jak podała Autorka, „wymaga pogłębionej analizy i dlatego nie mieści się w ramach niniejszej pracy” – str. 11).

W konsekwencji motywem przewodnim pracy stała się hipoteza, że „przepisy księgi czwartej Kodeksu cywilnego gwarantują należyłą ochronę małoletniemu spadkobiercy. Dodatkowo zaś ochronę zapewniają przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz przepisy Kodeksu postępowania cywilnego” (str. 12).

VI. Jeżeli chodzi o metody badawcze, to Doktorantka sprawnie wykorzystwała narzędzia dogmatyki prawniczej i metody historyczno-prawnej.

Wybór wskazanych metod należy zaakceptować (zwłaszcza po ograniczeniu już w tytule pracy przedmiotu badań do prawa polskiego). Mimo to żałuję, że Autorka nie zdecydowała się skorzystać – choćby posiłkowo – z metody komparatystycznej, której wyniki mogłyby przełożyć się na bardziej konkretne i może mniej oczywiste postulaty *de lege ferenda*.

VII. Odnosząc się do oceny merytorycznej rozprawy należy wskazać, co następuje:

a). Doktorantka swoje rozważania rozpoczęła ogólnie – od przedstawienia definicji „małoletniego”, także w ujęciu historycznym. Przedstawiła kolejno kwestie braku samodzielności prawnej osoby małoletniej oraz potrzeby jego reprezentacji przez przedstawiciela ustawowego. Stąd w rozdziale I pracy wnikliwej analizie poddano przepisy części ogólnej Kodeksu cywilnego odnoszące się do statusu prawnego małoletniego, regulacje Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczące

reprezentacji małoletniego, oraz – w uzupełniającym zakresie – przepisy Kodeksu postępowania cywilnego traktujące o zdolności sądowej i zdolności procesowej osoby małoletniej.

Na uwagę zasługują rozważania Autorki, zestawiające i porównujące ze sobą pojęcie „małoletniego” w rozumieniu Kodeksu cywilnego oraz definicje „nieletniego” i „młodocianego” w znaczeniu Kodeksu karnego, i pojęcie „młodocianego” w rozumieniu Kodeksu pracy (str. 24-27). Interesujące okazały się również dywagacje w przedmiocie reprezentacji małoletniego przez pełnomocnika, poczynając od wątpliwości związanych z samym ustanowieniem takiego reprezentanta, na zatwierdzeniu dokonanych przezeń czynności kończąc (str. 61-66). Analogicznej oceny wymagały tezy Doktorantki na temat (nie)możności dokonywania przez przedstawiciela ustawowego małoletniego w jego imieniu czynności prawnych *mortis causa* (str. 57-60).

b) Celem rozważań poczynionych w rozdziale II rozprawy była analiza pozycji prawnej małoletniego do chwili otwarcia spadku. W tym kontekście Autorka zbadała przede wszystkim przepisy traktujące o umowie zrzeczenia się dziedziczenia, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych w tej materii mocą noweli Kodeksu cywilnego z dnia 26 stycznia 2023 r. (Dz.U. 2023, poz. 326), która weszła w życie 22 maja 2023 r. Weryfikacji poddała także funkcjonowanie na gruncie obowiązującego w Polsce prawa spadkowego łacińskiej paremii „*nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur*” (str. 72 i n.).

Na szczególną uwagę w tej części pracy zasługują przede wszystkim wnikliwe i w większości trafne spostrzeżenia Doktorantki w zakresie dotyczącym dziedziczenia po rodzicach w kontekście współczesnych procedur i technik wspomaganey prokreacji, związanych z tzw. macierzyństwem zastępczym, dawstwem zarodka czy szeroko pojmowaną prokreacją postmortalną (str. 115 i n.). Poszczególne zagadnienia szczegółowe z tej dziedziny Autorka przeanalizowała zarówno w płaszczyźnie konkretnych regulacji księgi czwartej Kodeksu cywilnego, jak też na gruncie przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz ustawy o leczeniu niepłodności.

Niewątpliwie rozwój technik wspomaganey prokreacji jest zjawiskiem złożonym, które wzbudza wiele zastrzeżeń oraz wątpliwości natury etycznej

i moralnej. W dyskursie, jaki w tej materii się toczy, padają ważne i niepozbawione racji argumenty, wskazujące z jednej strony na ryzyko dehumanizacji ludzkiej prokreacji, czy szerzej: technicyzację człowieka, a z drugiej podnoszone są argumenty wskazujące na dramaty ludzkie związane z niepłodnością, w tym odwołujące się do autonomii prokreacyjnej człowieka. Nie wchodząc w istotę tych dylematów (co zdecydowanie przekroczyłyby rozsądne ramy niniejszej recenzji) stwierdzić trzeba, że bez względu na to, kto ma racje w tym sporze, nie można nie zauważyć tego (co trafnie punktuje Doktorantka), że ilość dzieci powoływanych na świat przy pomocy metod wspomaganey prokreacji stale rośnie.

Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozważania zawarte w tej części rozprawy są dowodem potwierdzającym znakomitą erudycję Doktorantki, Jej umiejętność dostrzegania problemów natury praktycznej oraz prawniczą wyobraźnię, która jest niezbędna do samodzielnego, ale i odpowiedzialnego prowadzenia badań naukowych.

c) W rozdziale III opracowania Autorka opisała status prawny małoletniego spadkobiercy w okresie między otwarciem spadku a jego działaniem. Sporo uwagi poświęciła realizacji przez spadkobiercę uprawnień kształtującego do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, z uwzględnieniem reprezentacji osoby małoletniej przez przedstawiciela ustawowego i konieczności uzyskania zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia spadkowego.

Na uwagę zasługują rozważania Doktorantki dotyczące rozwiązań prawnych wprowadzonych mocą noweli Kodeksu cywilnego z dnia 28 lipca 2023 r. (Dz.U. 2023, poz. 1615), która weszła w życie 15 listopada 2023 r. Istotne jest także i to, że przed ich analizą Autorka dokonała syntetycznego przeglądu dotychczasowych teorii doktrynalnych i orzecznictwa sądowego na temat niejasnych w ocenie sytuacji, gdy przedstawiciel ustawowy małoletniego spadkobiercy nie może złożyć oświadczenia spadkowego w imieniu małoletniego samodzielnie, lecz musi najpierw uzyskać na to zgodę sądu opiekuńczego (przy czym taką konsekwencję prawną Doktorantka prawidłowo oceniła jako niezasadną). I tak, stosownej analizie zostały poddane kolejno: 1) teoria, zgodnie z którą złożenie przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy wniosku do sądu opiekuńczego o zezwolenie na złożenie

w jego imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku przerywa bieg terminu z art. 1015 § 1 KC, a więc stosuje się tu w drodze analogii przepis art. 123 § 1 pkt 1 KC; 2) teoria zakładająca, że wraz ze złożeniem wskazanego wniosku do sądu opiekuńczego wiąże się skutek prawny w postaci zawieszenia biegu terminu z art. 1015 § 1 KC na czas trwania postępowania sądowego dotyczącego udzielenia zezwolenia, a zatem stosuje się tu w drodze analogii przepis art. 121 KC; i w końcu 3) teoria promująca zasadność rozwiązania analizowanego problemu poprzez sięgnięcie do regulacji art. 1017 KC.

W tej części pracy opisano również odpowiedzialność małoletniego za długi spadkowe, jak i status prawny małoletniego w kontekście możliwości uznania go za spadkobiercę niegodnego dziedziczenia, z uwzględnieniem zmian wprowadzonych mocą noweli KC z dnia 28 lipca 2023 r. (str. 206 i n.).

d) Rozdział IV rozprawy obejmuje rozważania na temat wspólności majątku spadkowego i jej zniesienia. Z racji tematyki opracowania Autorka przeanalizowała status prawny małoletniego spadkobiercy z punktu widzenia konieczności zaliczenia na należną mu schedę spadkową otrzymanych od spadkodawcy darowizn i zapisów windykacyjnych oraz kosztów wychowania i kształcenia.

Z dużym zainteresowaniem zapoznałem się z uwagami Doktorantki na temat umownego i sądowego działu spadku z udziałem małoletniego spadkobiercy (str. 250 i n.). Na uwagę zasługuje także przeprowadzona analiza zagadnienia (nie)możności bycia przez *nasciturusa* stroną umowy o dział spadku. W tym kontekście Autorka opisała dwie dominujące i przeciwstawne sobie koncepcje teoretyczne, aby następnie opowiedzieć się za racjami jednej z nich. W końcu rozważenie w płaszczyźnie obowiązujących przepisów prawnorodzinnych kwestii, czy przedstawiciel ustawowy małoletniego powinien wystąpić do sądu o zezwolenie na zawarcie w imieniu małoletniego umowy o dział spadku lub na wyrażenie zgody na zawarcie przez niego takiej umowy – zasługuje na uznanie. Nadto, świadczy o umiejętności Doktorantki dostrzegania problemów praktycznych, analizowania ich źródeł, oraz formułowania i uzasadniania propozycji ich rozwiązania.

e). Rozdział piąty rozprawy zawiera analizę problematyki związanej z prawem małoletniego do zachowku. W tej części pracy Autorka opisała nie tylko status prawny małoletniego jako osoby uprawnionej do zachowku, ale też – co nieoczywiste – status

prawny małoletniego jako osoby zobowiązanej do zaspokojenia roszczeń o zachówek przysługujących innym podmiotom.

Godne odnotowania są także wywody Doktorantki odnośnie do możliwości wydziedziczenia małoletniego (str. 290 i n.), w tym weryfikacja ustawowych przesłanek pozbawienia osoby małoletniej prawa do zachowku.

f). Swoją rozprawę Doktorantka zwięźliwie zakończyła *Zakończeniem*, w którym zestawiała najważniejsze uwagi i wnioski zredagowane we wcześniejszych rozdziałach dysertacji. Zdecydowaną większość ze zgłoszonych przez Nią uwag na temat statusu prawnego małoletniego w polskim prawie spadkowym należy zaaprobować. I mimo że nie podzielam finalnej konstatacji Autorki, w myśl której „przepisy księgi czwartej Kodeksu cywilnego gwarantują należyłą ochronę małoletniemu spadkobiercy”, to jednak uważam, że teza ta została szeroko uzasadniona i zachęca do przeprowadzenia pogłębionej dyskusji, w szerszym gronie.

g). Sumując ocenę merytoryczną uważam, że praca Pani Kamili Chmiel jest interesująca, a zredagowane wnioski efektem rzetelnej weryfikacji postawionych we wstępie hipotez. Mimo że z niektórymi twierdzeniami Autorki można dyskutować, to jednak poparto je obszerną argumentacją, która dowodzi odwagi w prezentowaniu własnych poglądów i wyobraźni prawniczej Doktorantki.

VIII. W konkluzji stwierdzam, że rozprawa pt. „*Status prawny małoletniego spadkobiercy w polskim prawie spadkowym*” stanowi w pełni oryginalne rozwiązanie przedstawionego w jej temacie problemu naukowego oraz potwierdza znaczną wiedzę teoretyczną Pani Kamili Chmiel w dziedzinie prawa cywilnego i umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Tym samym oceniana rozprawa spełnia wymogi określone w przepisie art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r., poz. 742), dzięki czemu powinna zostać przyjęta i dopuszczona do publicznej obrony.

